

Libellen op de Hoge Veluwe

Faunawerkgroep Vereniging Vrienden van de Hoge Veluwe

Harry Wouda

Inleiding

In het afgelopen jaar werd door leden van de faunawerkgroep Vereniging Vrienden van de Hoge Veluwe het voorkomen van libellen in het Nationaal Park de Hoge Veluwe geïnvventariseerd. Libellen zijn door hun verschijningsvormen, kleur en tekening, vliegkunst en gedrag, boeiende studie-objecten en worden binnen de groep van insecten als een kwetsbare groep beschouwd.

Reden waarom de werkgroep de resultaten en conclusies van dit onderzoek in rapportvorm wil aanbieden aan de directie en de medewerkers van het park zodat men bij het maken van beleid en het uitvoeren van beheer deze bevindingen daarin mee kan laten wegen.

In de opzet werd gekozen de inventarisaties met een herhalend karakter plaats te laten vinden en wel in de frequentie van minimaal eenmaal per maand in de periode van april tot en met september. Met deze werkwijze verwachtten we de seizoenen door de hele soortenrange aan libellen te bestrijken.

In dit verslag wordt een weergave gegeven van deze maandelijkse inventarisaties aangevuld met waarnemingen van soorten die op andere data en/of andere plaatsen in het park zijn waargenomen.

Beknorte beschrijving van het werkterrein

Als werkterrein werd gekozen voor een tweetal vennen, in dit verslag ven A en ven B genoemd, en voor een plas gelegen in het noordelijk deel van het park.

Ven A

Ven A ligt in een gebied dat voornamelijk wordt gedomineerd door Struikheide en Pijpestrootje. Dicht bij het ven verandert het vegetatiedek in onder meer Dopheide, Veenmos en de kwetsbare vegetatie van Witte of Bruine snavelbies en Kleine zonnedauw. In het water staat Veenpluis.

Ven B

Langs ven B loopt een geasfalteerd fietspad. Dit heeft tot gevolg dat hier een flinke recreatiedruk bestaat, met name in de zomermaanden. Rond het ven vinden we opslag bestaande uit onder meer de Grove den, wilg, krentebloom en Spokehout. Aan de oever vinden we Pitrus, Sphagnum, waterbies en wat Dopheide. In het water staat Veenpluis.

De plas

De plas werd vanaf de maand juni aan het onderzoek toegevoegd. Grassen, aangevuld met kruiden, domineren hier hoofdzakelijk het beeld. Aan de oever vinden we ondermeer Pitrus en, in het water, Riet en Lisdodde.

Een terugblik op de resultaten per onderzoeksdatum

Vanaf april tot en met september werd maandelijks in teamverband gelopen en wel op de volgende data: 29 april, 20 mei, 24 juni, 29 juli, 18 augustus en 23 september. Tijdens deze onderzoeksrondte werd gedetermineerd aan de hand van netvangsten en zichtskennmerken. Met behulp van een voorgestructureerd vel papier werden soorten, aantalsklasse, gedrag en levenscyclus (tandenvorming, eiafzetting, exuviae, pas uitgeslopen) genoteerd.

29 APRIL

Dat het libellenseizoen nog op gang moet komen blijkt uit de vondsten van deze dag. 1 individu *Pyrrhosoma nymphula* (Vuurjuffer) en 1 individu *Libellula quadrimaculata* (Viervlek) werden waargenomen bij ven B.

20 MEI

Ven A Op het zandpad dat naar het ven toeleidt, zien we opvallend veel *Leucorrhinia*'s rondvliegen. We vangen enkele individuen en brengen deze met hulp van tabel en boek op naam als *Leucorrhinia rubicunda* (Noordse witsnuitlibel). Op hetzelfde pad doen we ook vangsten van *Coenagrion lunulatum* (Maanwaterjuffer) en worden *Libellula quadrimaculata* en *Pyrrhosoma nymphula* op zicht waargenomen. Aan het ven wordt 1 mannelijk individu van *Leucorrhinia dubia* (Venwitsnuitlibel) waargenomen.

Ven B Aan de oever vinden we op Pitrus een drietal individuen van *Orthetrum cancellatum* (Gewone Oeverlibel), bezig met het uitsluipen uit hun larvehuidjes. Op zicht worden *Enallagma cyathigerum* (Watersnuffel) en *Libellula quadrimaculata* waargenomen.

24 JUNI

Ven A In tegenstelling tot ons vorig bezoek vinden we vandaag op het zandpad geen enkel individu meer van *Leucorrhinia rubicunda*. Bij het ven daarentegen vinden we aardig wat individuen van *Leucorrhinia dubia*. Blijkbaar hebben de *Leucorrhinia* soorten stuivertje met elkaar gewisseld. Met de kijker zien we boven het water *Anax imperator* (Grote Keizerlibel) jagend op prooi en bezig zijn territorium te bewaken tegen individuen van *Libellula quadrimaculata*. Even later zijn we in de gelegenheid foto's te nemen van een copulerend paartje en zien we twee wijfjes eitjes afzetten in het water.

Libellula quadrimaculata vliegt volop in tandems rond en wijfjes zetten dippend eitjes af. Uit de honderden individuen van *Enallagma cyathigerum* die hier rondvliegen of op de

vegetatie zitten, weten we een individu van *Coenagrion pulchellum* (Variabele waterjuffer) te vangen.

Ven B Met regelmaat komen mannelijke individuen van *Leucorrhinia dubia* bij ons buurten. Ze komen erg 'onrustig' over. Zitten maar voor even en vliegen alweer weg voordat we de lens goed hebben ingesteld voor het maken van een foto. Een blauwe flits trekt de aandacht. Een manlijk individu van *Orthetrum cancellatum* vliegt over het water. Goed is de donkere achterlijfspunt met de kijker te zien. Verder zien we hier nog *Libellula quadrimaculata* en *Enallagma cyathigerum* vliegen.

De plas De eerste vangst hier bij de plas betreft een uitgeslopen *Lestes* individu. Het metallic groen abdomen, wit pterostigma, geel achter de ogen en de vormen van de appendices wijzen op een 'jong' mannelijk individu van *Lestes sponsa* (Gewone pantserjuffer). Algemeen treffen we hier *Ischnura elegans* (Lantaarntje) en *Libellula quadrimaculata* aan. Boven het water vliegt *Aeshna cyanea* (Blauwe glazenmaker) jagend op prooi.

29 JULI

Ven A Van de grote libellensoorten blijkt *Anax imperator* de enige soort te zijn die we vandaag in dit ven waarnemen. We komen na telling aan een tiental individuen verspreid over het ven. *Lestes sponsa*, *Sympetrum danae*, *Libellula quadrimaculata* en *Enallagma cyathigerum* maken de soortenooft hier compleet.

Ven B Een honderdtal meters voor we ven B bereiken vliegt een grote bruine *Aeshna* soort over ons hoofd met opvallend bruine vleugels. Dit moet *Aeshna grandis* (Bruine glazenmaker) geweest zijn, de enige *Aeshna* soort met een dergelijk uitgesproken zichtkenmerk. Bij het water van het ven gearriveerd zien we boven het water honderden tot misschien wel duizenden individuen van *Enallagma cyathigerum* rondvliegen en in de begroeiing van de oever nog eens honderden individuen zitten. Aan de voor dit ven bekende soorten als *Libellula quadrimaculata* en *Orthetrum cancellatum* kunnen we de volgende nieuwkomers toevoegen: *Lestes viridis* (Houtpantserjuffer), *Lestes sponsa*, *Anax imperator* en *Sympetrum danae*.

De plas De tijd voor het uitsluipen van *Sympetrum* soorten blijkt aangebroken te zijn. We nemen een drietal soorten waar, waaronder vrij veel individuen van *Sympetrum danae* (Zwarte heidelibel), enkele van *Sympetrum flaveolum* (Geelvlakheidelibel) en een individu van *Sympetrum striolatum* (Bruinrode heidelibel). Netvangst van de laatste mislukt tot driemaal toe hoewel het individu telkens korte tijd na de verstoring weer netjes op zijn uitkijkpunt (een Pitrusstengel) komt zitten. Van de overige soorten zien we nog enkele mannelijke individuen van *Orthetrum cancellatum* rondvliegen, veel uitgekleurde mannetjes van *Lestes sponsa* en verder *Libellula quadrimaculata*, *Ischnura elegans*, *Enallagma cyathigerum* en *Aeshna cyanea*.

18 AUGUSTUS

Ven A Als gevolg van de lange hete zomer is de waterstand in het ven erg laag. Toch lijken de hitte en lage waterstand geen negatieve invloed te hebben op aantal en soorten libellen. Zo poseert vlak voor ons op Sporkehout een mannelijk individu van *Aeshna juncea* (Venglazenmaker) en zien we *Aeshna cyanea*, *Anax imperator*, *Lestes sponsa*, *Sympetrum danae*, *Sympetrum flaveolum* en *Libellula quadrimaculata* vliegen boven de heide, Pijpestrootje of ven.

Met de kijker ontdekken we tussen de libellen een juffertje met rode ogen. Met een net

wordt een individu gevangen. Een blik op het tiende segment toont een zwarte X. Een veldkenmerk van *Erythromma viridulum* (Kleine roodoogjuffer) dat hem daarmee onderscheidt van *Erythromma najas* die een dergelijke X mist.

Ven B Ook dit kent een opvallend lage waterstand. Het teruggetrokken water legt een zanderige oever bloot die permanent bezet wordt door *Orthetrum cancellatum* (Gewone oeverlibel). Deze libel demonstreert zo de terechte keus van zijn naam. Verder komen *Lestes sponsa* en *Enallagma cyathigerum* hier in grote aantallen voor en wordt de soortenreeks aangevuld met *Lestes viridis*, *Sympetrum danae*, *Sympetrum flaveolum*, *Aeshna cyanea* en *Anax imperator*.

De plas Ook hier treffen we een zeer lage waterstand. Diverse soorten van het geslacht *Sympetrum* vliegen hier rond. *Sympetrum striolatum* wordt door ons gevangen om aan de hand van de lengte van zijn 'snor' een zekere determinatie vast te kunnen stellen. Verwarring met *Sympetrum vulgatum* (Steenrode Heidelibel) ligt namelijk makkelijk op de loer. *Sympetrum danae*, *Sympetrum flaveolum*, *Sympetrum sanguineum* maken hier de *Sympetrum* spec. compleet. Op een droog bultje omringt door water vinden we tot onze verassing ook nog een mannelijk individu van *Leucorrhinia dubia*. De overige soorten die we hier verder zien zijn: *Erythromma viridulum*, *Enallagma cyathigerum*, *Lestes sponsa*, *Orthetrum cancellatum*, *Aeshna cyanea*, *Anax imperator*, *Libellula quadrimaculata*.

23 SEPTEMBER

Ven A Het libellenseizoen raakt op zijn eind. *Lestes sponsa* en *Sympetrum danae* worden nog wel in redelijke aantallen waargenomen en met het net vangen we *Aeshna juncea* en *Aeshna mixta*, maar dan hebben we de soorten hier voor vandaag wel weer gehad.

Ven B Ook bij dit ven blijkt dat we het hoogtepunt aan aantal en soorten libellen hebben gehad. Waargenomen worden *Enallagma cyathigerum*, *Lestes sponsa*, en een individu van *Lestes viridis*.

De plas Ook hier hetzelfde beeld. *Lestes sponsa*, *Sympetrum danae*, alsook *Ischnura elegans*.

Overige waarnemingen uit het park

* Op 8 april 1995 werd door leden van de faunawerkgroep een Zygoptera gezien in een dennebos elders in het park. Determinatie middels netvangst vondt niet plaats, doch gezien de datum van de waarneming wordt veronderstelt dat het om een *Sympecma* spec. gaat.

* Op 9 augustus 1995 werd in de omgeving van een van de vennen een rode heidelibel waargenomen met op alle vier de vleugels een brede zwarte band. De libel was tot op een enkele meter goed benaderbaar, maar vloog weg op het moment dat men wilde fotograferen. De uitgesproken veldkenmerken maken dat het hier om een zekere waarneming van de Bandheidelibel gaat. De waarnemers (C. v. Rijswijk en R. v. Ekeris) hebben de waarneming gemeld bij EIS-medewerkers.

* Op 12 augustus 1995 werd door de leden van de faunawerkgroep een copulerend paartje van *Lestes barbarus* gevangen. Het paar zat op Molinea in de buurt van een betonnen drinkvijver op de heide. Aan de hand van het bruin/wit pterostigma was de determinatie snel te maken.

Overzicht waarnemingen geranschikt naar bezoeksdatum en aantalsklasse van de onderscheiden vennen en de plas.

Ven A

Soort	April	Mei	Juni	Juli	Augustus	September
<i>L rubicunda</i>		5				
<i>L dubia</i>		1	3		1	
<i>C lunulatum</i>		3	5			
<i>P nymphula</i>		3	5			
<i>L quadrimaculata</i>		2	6	4	2	
<i>C pulchellum</i>			3			
<i>A imperator</i>			3	4	2	
<i>E cyathigerum</i>			8	8	7	
<i>S danae</i>				5	8	7
<i>L sponsa</i>				8	8	7
<i>A juncea</i>					2	2
<i>A cyanea</i>					2	
<i>E viridulum</i>					4	
<i>S flaveolum</i>					4	
<i>L viridis</i>					4	
<i>A mixta</i>					4	

Ven B

Soort	April	Mei	Juni	Juli	Augustus	September
<i>P nymphula</i>	1					
<i>L quadrimaculata</i>	1	2	3	5		
<i>E cyathigerum</i>		2	8	8	8	4
<i>O cancellatum</i>		3	1	4	2	
<i>L dubia</i>			3			
<i>L sponsa</i>				8	8	5
<i>L viridis</i>				6	1	1
<i>A grandis</i>				1		
<i>A imperator</i>				2	2	
<i>S danae</i>				4	7	
<i>A cyanea</i>					1	
<i>S flaveolum</i>					2	

De plas

Soort	april	mei	juni	juli	augustus	september
<i>P nymphula</i>			3			
<i>L sponsa</i>			1	8	5	4
<i>L quadrimaculata</i>			5	5	2	
<i>I elegans</i>			7	4		
<i>E cyathigerum</i>			6	5	4	
<i>A cyanea</i>			1	2	2	
<i>O cancellatum</i>				3	1	

Libellennieuwsbrief nummer 3 1996

<i>S danae</i>	5	6	3
<i>S flaveolum</i>	1	3	
<i>S striolatum</i>	2	4	
<i>S sanguineum</i>		3	
<i>A imperator</i>		1	
<i>L dubia</i>		1	

Aantalsklasse zoals gehanteerd tijdens het onderzoek

1- 1	4- 9 t/m 15	7- 64 t/m 99
2- 2 t/m 3	5- 16 t/m 35	8- > 100
3- 4 t/m 8	6- 36 t/m 63	

Overzicht van het totaal aantal waargenomen soorten, uitgesplit naar vennen of plas

Soorten	De plas	Ven A	Ven B
<i>I elegans</i>	X		
<i>P nymphula</i>		X	X
<i>E cyathigerum</i>	X	X	X
<i>C pulchellum</i>		X	
<i>C lunulatum</i>		X	
<i>E viridulum</i>	X	X	
<i>L sponsa</i>	X	X	X
<i>L viridis</i>		X	X
<i>L quadrimaculata</i>	X	X	X
<i>O cancellatum</i>	X		X
<i>A cyanea</i>	X	X	X
<i>A mixta</i>		X	
<i>A grandis</i>			X
<i>L dubia</i>	X	X	X
<i>L rubicunda</i>		X	
<i>S danae</i>	X	X	X
<i>S flaveolum</i>	X	X	X
<i>S sanguineum</i>	X		
<i>S striolatum</i>	X		
<i>A juncea</i>		X	

Waarnemingen elders uit het park

<i>L barbarus</i>	X
<i>S pedemontanum</i>	X
<i>Sympecma spec.</i>	X